

Promenadi itseeni

Avauksia Rousseau'n *Yksinäisen kulkijan mietteisiin*

***Promenadi* (kävely) on Rousseau'n nautinto ja meditaation tie. Se on teoksen *Yksinäisen kulkijan mietteitä* (*Les rêveries du promeneur solitaire*, kirjoitettu 1776–1778 ja julkaistu postuumisti 1782) nimestä lähtien keskeinen ja moniulotteinen teema. Täydennän tuoreen suomennoksen alkusanoja ja tarkastelen puheenvuorossani kävelyä myös Rousseau'n ”ruumiinfilosofian” näkökulmasta.**

Yksinäisen kävelijän mietteiden lukija saa odottaa tovin sitä, että Rousseau tulee teemaan *promenadi* ja suhteuttaa sen teoksen perusteeseen ja tarkoitukseen: uneksuntaan, haaveiluun, mietteisiin (*rêveries*) ja itsensä ymmärtämiseen. Promenadin (käännöksessä ”kävely”) lukija on tosin sitä ennen huomannut niin teoksen nimessä kuin sen lukujen otsikoissa. ”Ensimmäisen kävelyn” sivulla 25 tekijä luonnehtii kirjoittamisensa tarkoitusta sitomalla sen juuri promenadiin. Tehtävänsä ja sen suorittamisen tapaa Rousseau (tai tekstin ’minä’) kuvaa seuraavasti:

”Omistan viimeiset päiväni oman itseni tutkimiseen ja valmistaudun pian koittavaan tilintekoni hetkeen. Päätän antautua kokonaan mielihyvälle, jota oman sieluni kanssa seurustelu merkitsee, sillä se on ainoa, mitä ihmiset eivät voi riistää minulta [...] Päivittäisten kävelyjeni joutilaisuus on usein täyttynyt ihanista mietiskelyistä, joiden muiston olen suureksi surukseni kadottanut. Aion nyt kirjoittaa muistiin vastaiset mietteeni, ja niiden jokainen lukukerta uudistaa minulle niiden tuottaman ensi nautinnon.”¹

Lainauksissa Rousseau aluksi hahmottaa tekstin ’minän’ (oman perustilanteensa). Loppuelämänsä ’minä’ omistaa seurusteluun itsensä kanssa. Seurustelun perusmuoto on itsetutkiskelu. Siinä kirjoittava minä dialogisoi itsensä. Minä kahdentaa itsensä asemiin ’tunteva minä’ ja ’kirjaava minä’, ’kirjoittava minä’ ja ’lukeva minä’. Täten yksinäisyyteen ja eristykseen tuomittu ’minä’, jolta on riistetty tavanomaisen seuraelämän ja kanssakäymisen ilot, voi kuitenkin nauttia kirjoittajana ja lukijana, lukijana ja kirjoittajana, seurustelusta itsensä kanssa.

Jotta tällainen seurustelu voisi olla nautinnollista, on ’minän’ oltava itselleen vieras ja tuntematon. Vain näin voidaan välttää saman ja tutun kyllästyttävä toistuminen. Rousseau kuvaa kärjekkäästi muiden suhdetta ’itseensä’ ja ’omaa’ suhdetta toisiin:

”Nyt he siis ovat minulle muukalaisia ja tuntemattomia; sanalla sanoen, minulle he eivät enää ole olemassa, koska he

ovat näin itse halunneet. Sen sijaan minä itse, joka olen irti revitty heistä ja kaikesta muusta, *mikä minä olen?*”²

Lainauksessa ja sen kontekstissa muut ihmiset ovat kieltäneet ’minältä’ (Rousseaulta) sellaiset yhteisölliset roolit kuin ’veli’, ’lähimmäinen’, ’ystävä’ tai ’seurustelukumppani’, mutta heille on käynyt samoin suhteessa ’minään’ ja sen elinmaailmaan (*Lebenswelt*). Heistä on tullut ’minän’ elinpiirin muukalaisia ja tuntemattomia, jotka eivät enää täytä ’kumppanin’ kriteeriä. Mutta he ovat itse sysänneet liikkeelle tämän reduktion (personalistisen asenteen yliviivaamisen naturalisoimalla ja eläimellistämällä Rousseau'n). Nykytilaansa hahmotellessaan Rousseau saattoikin muistella niin sanotun *Toisen tutkielman*³ moniulotteisia luonnehdintoja luonnonihmisestä, kuten yksinäisyyttä, mykkyyttä ja minättömyyttä.⁴

Lainauksen ’minä’ voi ottaa personalistisen asenteen ja kommunikatiivisen suhteen vain itseensä. Mutta näin konstituoituva minä on ’uusi minä’. Prosessin tulos ei ole vanha ja tuttu itse, jolta olisi vain poistettu muiden ja itsen rakentamat sosiaaliset kerrokset. Muistelu-, kirjoitus- ja lukemistyössä ei ole niinkään kyse löytämisestä vaan luomisesta. Tekstiä kirjoittava minä ei vain luo tekstiä ja lue sitä vaan luo itseään näissä akteissa.

Näin kysymys ”Mikä minä olen?” ei varsinaisesti suuntaudu jo olevaan. Pikemmin se suuntaa ja ohjaa prosessia, jossa minä pyrkii juuriin menevällä tavalla aloittamaan tyhjistä ja alusta. Mutta jo olevasta minästä voidaan sanoa, että se asetetaan ”tuntemattomaksi” ja ”muukalaiseksi” – joka ei enää ole olemassa itselleen. Juuri tämän tuntemattomaksi ja muukalaiseksi tehdyn Rousseau haluaa muuntaa ainoaksi ystäväkseen ja kumppanikseen. Tämä merkitsee ’minän’ pyrkimystä kahdentaa itsensä ’sinäksi’ ja ’minuksi’, joiden välillä on laajeneva dialoginen suhde. Näin tekstin yksinäinen mietiskelijä ei olekaan yksin vaan kaksin.

Rousseau'n päivä

Tunnustusten ”Yhdeksännessä kirjassa” Rousseau sitoo *kävelyn ja ajattelunsa* kiinteästi yhteen: ”...vain kävellessä voin ajatella; heti kun pysähdyn en enää ajattele, pääni

toimii vain jalkojeni myötä.”⁵ Tämän tunnustuksen pohjalta on hyvä lähestyä promenadin roolia *Yksinäisen kulkijan mietteiden* itsen projektissa. Rousseau työmuisiinpanoissa on kiintoisia huomio promenadista koskien teoksen nimeä. Hän sitoo siinä liioitellen ja kärjistäen promenadit ja elämänsä toisiinsa. Itse asiassa hän tarjoaa promenadia ja uneksuntaa tavaksi kirjoittaa oman elämänsä kertomus.

”Tehdäkseni todella perimmäistä oikeutta tämän niteen nimelle minun olisi pitänyt aloittaa jo aikanaan 60 vuotta sitten; olihan koko elämäni vain yhtä pitkää uneksuntaa, jota päivittäiset kävelyni jakoivat yksittäisiin lukuihin.”⁶

Lainauksessa esiintyy ilmaisu ”päivittäiset kävelyt”. Sen ytimessä on juuri promenadi, päiväkävely. Luonnollisesti Rousseau käveli myös tavoilla, jotka eivät kuulu promenadin piiriin. Promenadi edellyttää tiettyä sosiaalista asemaa ja mielenlaatua, itsenäisyyttä oman elämän ja ajankäytön suhteen ja urbaania henkeä. Promenadi onkin keskeinen modernin maailman *topos*, jossa nähdään ja tullaan nähdyksi. Itse asiassa se rakentaa osaltaan sitä maailmaa, jonka tiukka kriitikko Rousseau alusta lähtien on, tosin juuri sen omassa julkisuudessa. Promenadin erityinen moderni luonne tulee osuvasti esiin seuraavassa Buffonin huomiossa:

”Villi-ihmiset eivät tiedä, mitä kävelyllä oleminen on; eikä meidän tavoissamme mikään hämmästyttä heitä yhtä paljon kuin nähdä meidän kulkevan suoraan eteenpäin ja palaavan sitten omia jälkiämme myöten useita kertoja peräkkäin.”⁷

”Huomautuksissaan” *Yksinäisen kävelijän mietteisiin* sen saksannoksessa Christoph Kunze täydentää edellä esitettyä Rousseau työmuisiinpanoa kuvauksella päiväohjelmasta, jota Rousseau noudatti. Kopioituaan aamupäivisin nuotteja hän käveli kotoaan Champs-Élyséele juodakseen siellä iltapäiväkahvin. Tällöin hän tapasi kahvilassa usein viimeisten vuosiansa parhaan ystävän Bernadin de Saint-Pierren. Kahvilasta, tästä urbaanin kulttuurin keskeisestä *topoksesta*, Rousseau lähti usein tovereidensa seurassa kävelen kohti vapaata luontoa, maaseutua, joka avautui kulkijalle hänen jätettyään Pariisin esikaupungit taaksensa.⁸

Rousseau ystävyys kirjailija Bernadin se Saint-Pierren kanssa alkoi vuonna 1772 ja jatkui edellisen kuolemaan eli vuoteen 1778. Saint-Pierre tarjoaa seuraavan äskeistä täydentävän kuvan ystävänsä päivästä:

”Hän nousi kesällä aamuviideltä, ryhtyi kopioimaan nuotteja puoli kahdeksaan, söi aamiaista ja järjesteli sen aikana paperiarkeille kasveja, joita hän oli kerännyt edellisenä iltapäivänä; aamiaisen jälkeen hän jatkoi nuottien kopiointia.

VASTAPAINOA KÄVELYLLE

Jean-Jacques Rousseau
Yksinäisen kulkijan mietteitä
Suom. Erkki Salo
185 s. • ovh. 34,00 €

”Yksinäisen kulkijan mietteet ovat erinomaisesti mutta ihanan tyylikkäästi toimitetut. [...] Kaikkiaan teos on ei vähemmän kuin aarre, josta on oltava kiitollinen: niitä painajaisia joille tuntevan ihmisen on vaikea olla nauramatta ääneen.” Roo Ketvel, Parnasso 7/2010.

”Tämä kirja on hypnoottista luettavaa, sillä sen myötä pääsemme todistamaan nykyaikaisen egon syntyhetkiä. [...] Rousseau on ilmiselvä blogi- ja facebook-ajan ihminen, jolle itsensä julki tuominen on elämän tarkoitus.” Tapio Lahtinen, Hämeen Sanomat 25.11.2010.

Paolo Rossi
Modernin tieteen synty Euroopassa
Suom. Lena Talvio
395 s. • ovh. 38,00 €

J. A. Hollon palkinto 2011

”Kuilu humanistisen ja luonnontieteellisen sivistyksen välillä ammottaa edelleen, mutta italialainen emeritusprofessori Paolo Rossi ylittää sen teoksellaan poikkeuksellisen onnistuneesti. Rossi yhdistelee uuden ajan alun filosofiaa, luonnontiedettä ja kulttuurihistoriaa ja saa koko aikakauden elämään. Vaikeita tieteenfilosofisia ongelmia käsittelevän tekstin suomennos on onnistunut Lena Talviolta mainiosti: oppinutta kirjaa lukee nautinnokseen. Sekä alkuteoksesta että suomennoksesta voi ennustaa tulevaisuuden klassikkoa.” J. A. Hollon palkintoraati 8.4.2011.

 VASTAPAINO

Osuuskunta Vastapaino

Yliopistonkatu 60 A
33100 Tampere

Puh.
Fax

(03) 3141 3501
(03) 3141 3550
tilaukset@vastapaino.fi
www.vastapaino.fi

”Tiet ja polut, joilla on kävellyt kesä-
sään ja talvi-ilmo-in, vainiot ja kukku-
lat, joita on tähynnyt sydän keveänä
ja onnellisena, kun tuoreet ajatukset
ovat tulleet mieleen, tai jalo näköala,
joka on avautunut eteen, ja etenkin
hiljaiset tavat, joilla on kulkenut
armaan ystävän kanssa, seisahtanut
puiden alle, juonut lähteestä – eivät
ne enää ole samoja paikkoja, niissä
on uutta viehkoutta, ajatukset jäävät
niihin iäti pulppuamaan, ystävä käve-
lee siellä ikuisesti.”

– John Burroughs, *The Exhilarations
of the Road* (1872)

Hän söi päivällistä puoli yhdeltä. Puoli kahdelta hän lähti melko usein juomaan kahvia Champs-Élysées kahvilaan, jossa me tapasimme. Tämä kahvila oli Bourbonnin herttuat-taren puutarhan pikku paviljonki, joka oli ollut markiisitar Pompadourin kylpyhuone. Sen jälkeen hänellä oli tapana mennä keräämään kasveja maaseudulle, hattu kainalossa auringonpahteessa, vieläpä mätäkuussa. Hän väitti, että auringon vaikutus oli terveellistä hänelle.”⁹

Bernadin de Saint-Pierre paljastaa vielä, että Rousseau – ylellisyyden kriitikko – arvosti kahta aikansa ylellisyyttä: kahvia, sen makua ja tuoksua, ja jäätelöä, jota hän saattoi nauttia vakiokahvilassaan.¹⁰

Ruumiin kulku – mielikuvien kulku

Yritän lopuksi, tosin vain alustavasti ja hapuillen, avata suhdetta promenadin ja unelmoinnin, haaveilun ja mie-tiskelyn välillä. Kuten edellä tuli ilmi, Rousseau toteaa

”Ensimmäisessä kävelyssä” ohjelmallisesti, että hänen aikomuksenaan on vastedes tallentaa kaikki mietiske-lynsä, jotta niiden kokemukseen voisi palata lukiessa. Mainittakoon, että Rousseauilla oli kävelyillä mukana pelikortteja, joiden tyhjälle puolelle hän välittömästi kirjasi mielikuviaan, unelmoitejaan.

Promenadi on näin kävelyä, jota luonnehti joutilaisuus. Filosofian ”alusta lähtien” filosofinen (teoreettinen) ajattelu on sidottu joutilaisuuteen, joka on pikemmin *praxista* kuin *poiesista*. Sitä ei suoriteta, jotta saavutettaisiin tai saataisiin aikaan jotain toista. Siinä ei ole myöskään kyse siitä, että päästäisiin paikasta toiseen. Yhtä vähän se on hyödyllisen työn osasuoritus, kuten kävely auran perässä. Mutta se ei myöskään tähtää kunnan ylläpitämiseen tai terveyden edistämiseen. Juuri tämä puoli kävelystä on vahvasti esillä *Suuren Ensyklopedian* hakusanassa ”Promenade”, jolle annetaan myös viite ”Exercise”¹¹. Kantin kauneuden muodon luonnehdinnalla promenadia voitaisiin kuvata ilmaisulla *Zweckmässigkeit ohne Zweck*, päämäärällinen ilman päämäärää.

Kävelyt kuuluivat Rousseauin päivärutiineihin. Ne olivat kiinteä ja toistuva osa hänen päivänsä kulkua, mekanisoitunutta ja automatisoitunutta arkipäivää. Niiden suoritukseen ei erityisesti sisälly harkintaa ja tahdon aktiivisuutta. Starobinski katsookin, että kävely voi saattaa Rousseauin ”hypnoosin kaltaiseen tilaan; hänen ruumiinsa unohtaa itsensä [...] Unelmoinnit ilmenevät sisäisesti vailla tahdon osuutta. Ruumis imaisee itseensä kävelyn rytmin siinä määrin, että reflektion osuus supistuu tai katoaa kokonaan, jolloin uneksunnan kuvat alkavat ilmetä kuin ne olisivat spontaaneja, pidäkkeettömiä ja vaivattomia.”¹² Starobinski lainaa seuraavan kohdan Rousseauin *Dialogeista* (Rousseau juge de Jean-Jacques, 1782):

”Jean-Jacques on velto ja laiska kuten kaikki mietiskelyyn taipuvaiset, mutta tämä laiskuus on vain hänen päänsä laiskuutta [...] Omalla tavallaan hän on kuitenkin aktiivi-

nen ja ahkera. Hän ei pysty olemaan täysin jouten; *hänen käätensä, hänen jalkansa ja hänen sormiensa* on oltava aktiivisia. Hänen ruumiinsa tulee olla liikkeessä, kun hänen päänsä lepää. Tästä hänen rakkautensa kuljeskeluun, kävelyssä hänen ruumiinsa on liikkeessä, mutta hänen ei tarvitse kuitenkaan ajatella. Unelmoiva ihminen ei ole aktiivinen. Mielikuvat piirtävät itsensä aivoihin ja yhdistyvät kuten unessa vailla tahdon ponnistusta; annat vain niiden kulkea omia kulkuaan ja nautit passiivisesti tuloksesta.”¹³

Aivan toista maata on se aktiivisuus, jossa päätetään pysäyttää mielikuvien omat kulut ja pyritään ”identifioimaan, määräämään ja järjestämään objektit, jotka täyttävät mielen. Sinä paneudut niihin. Heti kun järkeily ja reflektointi alkavat, meditaatio ei enää ole levollista, ja siitä tulee hyvin työläs *toiminnan muoto*.”¹⁴

Starobinski kärjistääkin näkemyksensä toistuvien ja rutiiniksi tulleiden suoritteiden tärkeydestä Rousseauin elämässä. Lähes automatisoituneet toiminnot ovat suosittuisia unelmoinnille. Niiden avustuksella ruumis saa ”monotonisen rytmin, joka suo unelmoinnin mielikuvien pulputa mieleen. Ruumis on aktiivinen, mutta tämä aktiivisuus koetaan passiivisuutena [...] Ääritapauksissa toiminta redusoituu mekaaniseksi liikkeeksi; unelmointi kytkeytyy [tällöin] lähes automatisoituneeseen elämään.”¹⁵

Huolimatta yleisestä materialismin kritiikistään Rousseau liittyy *Dialogeissaan* minää vapauttavan efektin toistuviin ja automatisoituneisiin ruumiinliikkeisiin. Ne vapauttavat mielen siteestä ulkomaailmaan, sen asioihin ja tapahtumiin. Mieli alkaa irtautua käytännöllisestä ennakoimisesta ja suunnittelusta. Siirtymä ei suinkaan vie kohti teoreettista asennetta ja sen joutilaisuutta. Mielen tyhjentyneen näyttämön täyttävät satunnaiset ja spontaanit haaveilut, jotka itsessään ovat keveitä ja vapaita. Juuri ne antavat minälle mielihyvää ja olemassaolon tunnetta, jota käytännöllinen toiminta tai teoreettinen tarkastelu – aina vaivalloisina ja keskeneräisinä – eivät voi tarjota.

Viitteet

- 1 Rousseau 2010, 25.
- 2 Sama, 19. (Alleviivaus LM)
- 3 *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes* (1755).
- 4 Lähde 2009, 80–95.
- 5 Rousseau 1953, 382.
- 6 Kunze 1989, 863.
- 7 Salo 2011. Buffonia siteerattu Salon kirjeen perusteella (Hist. Nat. Oeuvr. T. iv, 332.)
- 8 Kunze 1989, 863. Ks. myös karttaa Rousseau 2010, 181.
- 9 Salo 2011.
- 10 Sama.
- 11 Sama.

- 12 Starobinski 1988, 233.
- 13 Sama, 233–234.
- 14 Sama, 234 (jatkoa ed. sitaateille *Dialogeista*).
- 15 Sama, 234 (Starobinskin omaa tekstiä).

Kirjallisuus

- Kunze, Christoph, Anmerkungen. Teoksessa *Jean-Jacques Rousseau: Die Träumereien des einsamen Spaziergängers*. Buchclub Ex Libris, Zürich 1989.
- Lähde, Ville, Rousseau's Natural Man as the Critic of Urbanised Society. *Sjuttonhundratal. Nordic Yearbook for Eighteenth-Century Studies* 2009, 80–95.

- Rousseau, Jean-Jacques, *The Confessions* (Les confessions, 1782). Käänt. J. M. Cohen. Penguin Books, 1953.
- Rousseau, Jean-Jacques, *Yksinäisen kulkijan mietteitä* (Les rêveries du promeneur solitaire, 1782). Suom. Erkki Salo. Alkusanat Lauri Mehtonen. Vastapaino, Tampere 2010.
- Salo, Erkki, Kirje Lauri Mehtoselle 13.3.2011.
- Starobinski, Jean, *Jean-Jacques Rousseau. Transparency and Obstruction* (Jean-Jacques Rousseau: la transparence et l'obstacle, 1957). Käänt. Arthur Goldhammer. The University of Chicago Press, Chicago 1988.